

VESTIGIS DE LA DOMINACIO ISLÀMICA A LA CONCA DE BARBERÀ. I: LA TOPONIMIA DEL MUNICIPI DE LLORAC.

Pere BALAÑÀ I ABADIA

La història de la Conca de Barberà entre els segles VIII i X, període en què les terres de la comarca foren dominades pels musulmans, és molt poc coneguda. Per tal de resumir-la, hom ha escrit fa poc: «Del període sarraí no queda cap vestigi a la comarca, llevat d'alguns topònims, com el de Vimbodí. La banda més occidental de la comarca degué pertànyer a la demarcació de Lleida o a la seva frontera. Al final del segle XI, en diverses afrontacions de castells cristians situats a la conca alta del Gaià, hom fa constar que limiten per occident amb el terme o ciutat de Lleida»¹.

D'una altra banda, el municipi de Llorac, dins la comarca, ha estat objecte d'una atenció minsa per part dels historiadors i escriptors en general, si ens basem en l'escassa bibliografia que hi fa referència². Atès que ja hi he

1. Constatació que concorda amb la persistència de les circumscripcions administratives al llarg de la història, atès que encara avui dia aquesta zona constitueix la partió entre les províncies (establertes el segle XIX) de Tarragona i Lleida. La citació és de Josep M. Sans i Travé, a la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya (GGCC)*, Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, 9 (1983), pàg. 299.

2. El recull magnífic de M. Angels ALIO i Rosa ALMUZARA (ambdós cognoms aràbics, per cert, bé que Francesc de B. MOLL, *Els llinatges catalans*, Mallorca, Moll, 1982, pàgs. 61 i 164, no inclou el segon i considera llatí o derivat de Lió el primer, erròniament) titulat *Bibliografia històrico-geogràfica de la Conca de Barberà (Aportacions per a una bibliografia comarcal)*, Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1983, només registra una fitxa (núm. 165, pàg. 57) relativa a Llorac, que correspon a l'apartat «Castell de Llorac, Albió, La Cirera, Montargull i Rauric» d'*Els castells catalans*, Barcelona, Rafael Dalmau, IV (1973), pàgs. 241-250. A més de les referències donades al capítol «1.3. Diccionaris i nomenclàtors», números 528, 531, 532 i 539 (pàgs. 88, 120, 141 i 167) de la pròpia obra i els textos que citaré en aquest estudi, a fi de completar la bibliografia sobre el municipi de Llorac.

dedicat dos estudis breus a fi de demostrar l'etimologia aràbiga dels topònims³, que significa «Les Fulles o Fullareda» (del mot àrab *awrâq*), aquí presento les conclusions d'una investigació més àmplia realitzada sobre els noms de lloc del terme municipal de Llorac que palesen la influència notable de la dominació islàmica al territori, ens ajuden a entendre millor el caràcter de «marca» o «frontera» que va caracteritzar-lo i permeten d'afegir algunes dades bibliogràfiques a les que han estat aplegades fins ara. En síntesi, la interpretació de la toponímia local pot eixamplar els nostres coneixements respecte a la història, l'economia, la geografia, etc., d'aquesta parcel·la de la Conca Alta del Gaià⁴.

A partir, doncs, del full «Cervera 34-15 (390)» de la sèrie *Cartografia Militar de España*, editada a escala 1:50.000 pel «Servicio Geográfico del Ejército» (Madrid, 1959), un cop catalanitzada la grafia dels topònims, si esqueia, he obtingut la llista alfabètica següents (vegeu el mapa annex):

- Albió (poble i font d').
- Alcarràs (molí d').
- Aubagues o Obagues (turó de les).
- Bell-lloc (font de).
- Caçador (mas del cal).
- Capellans (masia dels).
- Cirera (poble).
- Corb (riu).
- Era (I i II, cims).
- Garriga (mas del cal).
- Llorac (poble).
- Llucià (casa de).
- Montargull (poble).
- Planelles (cim).
- Rauric (poble i font de)⁵.

3. *Sobre els mots catalans dels tipus «Ll-» procedents de l'àrab*, «Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior» (Barcelona), XVII (1984), pàgs. 45-51, i *Una metodologia simplificada per a la recerca d'etimologies aràbigues. Aplicació al cas de «Llorac»*, dins *Studia in honorem M. de Riquer*, Barcelona, Quaderns Crema, 1988, vol. III, 11-23.

4. Subdivisió comarcal encertada que fa la GGCC, ja que els habitants de Llorac (i regracio novament la família Santacana, el cap de la qual és actualment batlle del poble, per la munió d'informacions que em forní durant la visita que vaig fer-hi l'any 1984) no se senten inclosos dins la Conca de Barberà, tot adduint raons geogràfiques i econòmiques, sobretot les classes de conreus pròpies del terme i el caràcter de mercat «comarcal» atribuït a Santa Coloma de Queralt.

5. Bé que Enric MOREU-REY, *Els nostres noms de llocs*, Mallorca, Moll, 1982, pàg. 161 (mapa de la comarca de la Segarra), el grafia *Rouric* a fi que corroborei la sèrie de topònims botànics de la contrada, significat que també li atribueix amb la grafia *Rauric* (pàg. 57), el propi autor assenyala *Rouric* com a topònim derivat d'un antropònim germànic, *Rudiric*, pàg. 116. En aquest cas, no hi ha dubte que la grafia

- Roig (mas).
- Segura (barranc de).
- Xoques (masia de cal)⁶.

Com intentaré demostrar des d'ara, la presència sarraïna en aquest territori fou intensa, ja que quatre dels cinc nuclis de població concentrada han conservat un nom deixat pels musulmans. I, atès que, exceptuant el cas d'Alcarràs, del qual hom ja n'han proposat l'etimologia aràbiga, la resta de noms potser provoquen instintivament un xic d'escepticisme pel que fa a llur procedència semítica, els estudiaré per separat, tot aplicant-los metòdicament un esquema de quatre punts: 1) presentació o descripció geogràfica; 2) etimologies proposades fins ara; 3) formes documentals més reculades que he pogut aplegar; 4) ètim àrab del topònim, justificat amb les dades necessàries: filològiques, topogràfiques, etc.

Albió

«Poble del municipi de Llorac (Conca de Barberà), *emplaçat damunt un tossal*, a la dreta del riu Corb... (712 m alt)»; «situat 3 km al NO del cap del seu municipi, l'aj. de Llorac, ... a 600 m d'altitud [al mapa adjunt podeu comprovar l'error d'aquesta dada, car el poble d'Albió és entre les corbes de nivell de 700 i 800 m] en un terreny accidentat, al peu de la serra de Llorac... Produeix gra, llegums, vi i oli. Té boscos i produeix carbó vegetal»; «El poble d'Albió, situat a la part més occidental del terme de Llorac,... *és emplaçat damunt un tossal*, a la part dreta del Riu Corb... La població es formà a redòs del *castell d'Albió, situat en un tossalet*, i del qual queden encara els fonaments... al llarg del segle XII aconseguí d'eixamplar els seus drets així com a la Torre d'Albió (avui partida del terme)... Sota *el tossalet on hi ha emplaçada la vila*... es troba el Molí d'Albió» (les cursives per remarcar són meves). En resum, doncs, el nom d'Albió és aplicat a cinc llocs: la població, el castell, la torre, la font i el molí⁷.

correcta és *Rauric* i que correspon a un ètim antroponímic, perquè el primer document que l'esmenta, de l'any 1167, parla del *kastellum de Roderico*. Precisament, es tracta de l'únic nom de lloc del terme de Llorac que designa un nucli de població concentrada originat amb el procés de la conquesta territorial. Per a la seva història, vegeu *El castells catalans*, IV, pàgs. 243-245.

6. Cal parar esment en aquest topònim, localitzat a prop del poble de Montargull (vegeu el mapa annex), perquè sabem que «el nostre pastor tradicional calçava *soques* (Prades) o *xoques* (Ulldemolins) i els rabadans *xuquines* (Ulldemolins) o *xoques petites*» (R. VIOLANTI SIMORRA, *Etnografia de Reus i la seva comarca. El Camp, la Conca de Barberà, el Priorat*, 5 vols., Reus, Associació de Estudios Reusenses (Edicions «Rosa de Reus», 12, 15, 17, 19 i 20), 1955-1959, II, pàgs. 88-89).

7. Les descripcions citades són, respectivament, de la *Gran Enciclopèdia Catalana (GEC)*, I (1970), pàg. 430a, del *Diccionari nomenclàtor de pobles i poblats de Catalunya*, Barcelona, Aedos, 2a ed., 1964, pàg. 8b, i de la *GGCC*, 9 (1983), pàg. 388b.

Tenint en compte que Albió apareix també a l'antroponímia catalana, les propostes etimològiques que hom li ha adjudicat són⁸:

1. «ALBIÓ.- Partida agrícola en Vallfogona de Riucorp. Probablement de «*al viar*» = *el pozo*». Copiada textualment, errades ortogràfiques incloses, he de fer constar també que l'autor de la hipòtesi⁹, poc preparat en el camp de l'arabisme, a més creu que «ALBIOL» és un diminutiu *romance* d'Albió.

2. «Sembla que cal relacionar-lo amb *Albion*, 'ciutat blanca', nom que tenia una ciutat ligure situada baix dels Alps marítims»¹⁰.

3. Hom pensa que Albió vindria de la localitat francesa d'Albi, amb un sufix creador d'adjectius de pertinença del tipus *-onem* o *-onum*.

4. «Albió. Del llatí *Albione*, derivat de *albus*, 'blanc'¹¹.

Les primeres citacions d'Albió daten dels anys 1171, 1174, 1175, 1192, etc. Trobem el topònim en les formes «Albi», «Albio» i «Alvio»¹², en una expressió molt característica de la documentació catalana de reconquesta quan es tracta de referir-se a un nom àrab («*in loco qui nominatur lalbi*»)¹³, i fins i tot convertit ja en gentilici («Ramon de Albio»).

Segons les dades precedents i si ens fixem en la situació geogràfica d'Albió, aproximadament a la punta d'una mena d'escut abocat per ponent cap a la vall del riu Corb, la qual es domina des del poble, crec que no hi ha dubte que el topònim prové del mot àrab *al-bín* (singular) i *al-buyún* (plural), amb el significat de «el panorama o els panorames» («*espace que la vue embrasse*»)¹⁴. L'ètim *al-bín*, després de la pèrdua de *-n*, «eliminada a la darreria del segle IX en el llenguatge col·loquial d'algunes contrades de parla

8. No el trobem registrat als dos grans repertoris toponímics de Miguel ASIN PALACIOS, *Contribución a la toponimia árabe de España*, Madrid, C.S.I.C., 1940, i de Joan COROMINES, *Estudis de toponímia catalana*, Barcelona, Barcino, 2 vols., 1965 i 1970; tampoc no és esmentat al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana (DECat)*, Barcelona, Curial «La Caixa», 9 vols., 1980-1991, del darrer autor, segons les dades fornides per [Enric MOREU-REY], *Riquesa onomàstica del DECLC (o DECat) d'en Joan Cornomines*, «Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior» (Barcelona), VI, VII, XI i XVI, etc., fins al núm. XLVI (setembre 1991), 81-82.

9. Rodrigo PITA MERCÉ, *Sobre la toponimia árabe de Tarragona y Tortosa*, «Boletín Arqueológico» (Tarragona), LII (1952), pàg. 3 de l'extret.

10. Antoni M. ALCOVER i Francesc de B. MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB)*, Mallorca, 10 vols., ed. de 1980, I, pàg. 435b.

11. MOREU-REY, *Els nostres noms*, pàgs. 110 i 141, i MOLL, *Llinatges*, pàg. 61 (propostes 3 i 4, respectivament).

12. *Els castells catalans*, IV, pags. 243-245.

13. Aplicant al poble de La Fuliola, aquesta mena de convenció l'estudio en un article publicat ja a «Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior» (Barcelona), XIX (març 1985), 27-32.

14. A. de Biberstein KAZIMIRSKI, *Dictionnaire arabe-français*, Paris, Maisonneuve et Cie., 1860, I, pàg. 187.

catalana»¹⁵, explica la forma «Albi» documentada. El plural, *al-buyún*, justifica Albió, i ens fa adonar que l'àrab vulgar parlat a terres catalanes devia pronunciar la terminació clàssica *-uyún* amb el valor *-ió*, la qual cosa és confirmada, per exemple, pel topònim Alió, derivat de l'àrab *al-^cuyún*, «les fonts»¹⁶, o Massalió, de *manzal (al-)^cuyún*, «l'hostal de les fonts»¹⁷. La teoria de la investigació etimològico-toponímica mitjançant les sèries¹⁸, per tant, aplicada a l'àmbit dels ètims àrabs pot ser interpretada com a recerca de sèries «fonètiques». Albió ens condueix a una: *-ió* català, almenys sovint, procedeix d' *-uyún* àrab.

Que l'etimologia proposada aquí és escaient al lloc, ho palesa la magnífica prosa, gairebé poètica, de l'admirat Josep M. Espinàs, quan diu¹⁹: «Arribem a L'Albió, que és un poblat situat en un indret estratègic, la punta extrema de l'altiplà que hem recorregut. Des de L'Albió, el terreny baixa ja en pendent sobre el riu Corb i Vallfogona. *Ens aturem una estona, a descansar i a contemplar el panorama.* Als nostres peus, i una mica enllà, Vallfogona es presenta com una estampa xocant...»(la cursiva per remarcar es meva).

Alcarràs

Les úniques circumstàncies d'aquest topònim que puc oferir deriven de l'examen del mapa utilitzat. Per això només sé que és el nom donat a un molí emplaçat al costat d'una granja al marge dret del riu Corb, més o menys a mig camí del tram de riu que actua com a partió dels termes municipals de Llorac i Savallà del Comtat. La seva altitud és d'uns 650 metres.

Pel fet que a la comarca lleidatana del Segrià hi ha un poble amb el mateix nom, l'etimologia del topònim ha estat explicada en diversos textos. Així, segons Asín²⁰, mentre que «Alcarraz (Lérida)» és un nom de lloc «probable o segurament» àrab encara per desxifrar, per Alcaraz (Albacete)

15. Philip D. RASICO, *Estudi sobre la fonologia del català preliterari*, Barcelona, Curial-Abadia de Montserrat, 1982, pàg. 228, per a la citació textual, i Carles DUARTE I MONTSERRAT i Àlex ALSINA I KEITH, *Gramàtica històrica del català*, Barcelona, Curial, 1984, pàgs. 206-208, regla 78a, pel que fa a l'elisió de *-n* en l'evolució de la llengua catalana.

16. Vegeu el que deia abans, a la nota 2, en relació al cognom Alió, que prodeix evidentment del topònim esmentat.

17. MOREU-REY, *Els nostres noms*, pàgs. 120 i 122. En castellà dóna Mazaleón (Terol); ASIN, *Contribución*, pàg. 119.

18. Més que teoria, hipòtesi de treball proposada i exemplificada per MOREU-REY, *Els nostres noms*, pàgs. 160-161.

19. Josep M. ESPINÀS, *Viatge a la Segarra*, Barcelona, Dopesa («Pinya de Rosa», 5), 1972, pàgs. 157-158, per a qui: «Resulta que Llorac és de la Conca de Barberà... però és indiscutible que el seu agregat de L'Albió, en el camí de Talavera a Vallfogona, és terra de la Segarra» (*Ibidem*, pàgs. 158-159).

20. *Contribución*, pàg. 148.

cal postular un ètim *al-karaz*, «el cirerer», documentat «con esta grafía por *Ibn al-Jatíb*»²¹. Però aquesta distinció feta per l'erudit arabista no ha estat respectada després, i així comprovem que Coromines²² es limita a assenyalar, per ara, l'origen aràbic del nom, sense proposar un ètim concret; ara bé, d'una manera absolutament gratuïta, hom arriba a dir que Alcarràs és «*al gasr* o «*al castillo*» de época árabe»²³, mentre que, amb una interpretació fonèticament inversemblant, també es diu que Alcarràs és «Al-Qarra; si hom rebutja a la interpretació de «el cirerer»»²⁴, i, aplicant al cognom, encara recentment llegim: «Alcarràs. Nom d'una vila de la comarca del Segrià. Segons Asín, ve de l'àrab *al-karaz*, 'el cirerer'» (afirmació errònia, com he mostrat abans)²⁵.

Vegem la documentació primitiva del topònim relativa a la població lleidatana. Poc després de la conquesta de Lleida, el lloc apareix gairebé sempre amb la grafia *Alcarraz* i tot seguit es converteix en cognom gentilici²⁶. Així trobem *Alcarraz* els anys 1170 i 1174, però també *Alcharraz* el 1175²⁷ i *Alcharaz* el 1199. La llista d'exemples podria allargar-se més, bé que les variants gràfiques són les citades. Per aquesta raó potser és millor de proposar ja un ètim acceptable en funció de la documentació que és actualment al nostre abast.

Al meu entendre, Alcarràs procedeix segurament de l'àrab *al-karrâz*, fossilitzat com a nom propi de persona, d'acord amb l'abundant toponímia aràbigocatalana d'origen antroponímic²⁸, o mantenint el seu significat primitiu de «(el lloc on viu) el cintaire», nom àrab d'ofici que fa referència a diverses produccions tèxtils. A més, sembla molt probable que el mot àrab primigeni fos *al-harrâz*, el qual, contenint un fonema estrany a la llengua catalana (*h* equival a la «j» castellana) fou pronunciat a les nostres terres amb el so que més se li acostava, o sia, [k]. Els diccionaris tradueixen *al-harrâz* per «*savadier, cordonnier*»²⁹, però, donat que un glossari àrab-llatí llatí-àrab redactat en terres catalanes el segle XIII, tradueix *karziyya* per *vitta*, «bena,

21. *Ibidem*, pàg. 52.

22. *Estudis*, I, pàg. 265, núm. 54.

23. Rodrigo PITA MERCÉ, *Lérida árabe I*, Lérida, Dilagro, 1974, pàg. 148.

24. MOREU-REY, *Els nostres noms*, pàg. 124.

25. MOLL, *Llinatges*, pàg. 126. No he verificat l'etimologia inclosa al *DCVB*; suposo que deu ser la mateixa («el cirerer») perquè hi col·labora Moll i perquè la monografia és posterior al diccionari.

26. *Els castells catalans*, VI, pàgs. 893-894.

27. José Ma. FONT RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, Madrid-Barcelona, C.S.I.C., 2 vols., 1969 i 1983, I, pàgs. 215 i 189, docs. 153 i 210, respectivament a els grafies de 1175 i 1190. També com a gentilici, «Elicsendis de Alcarraz», l'any 1205, a Pere ROCA I GARRIGA, *Index toponímic del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, Sabadell, Museu d'Història, 1981, s.v.

28. Comento aquest fet a propòsit del topònim Cabassers en un estudi inclòs a l'*Homenatge a la memòria del Prof. Emilio Sáez*, Barcelona, CSIC, 1989, 243-254.

29. Per exemple, els de Belot, pàg. 156b, Cherbonneau, pàg. 208b, etc.

cinta» i, a la part llatino-àrab, especifica que la «vita, de lino» (és a dir, de lli) correspon a *karziyya* (en plural, *karázi*)³⁰, considero convenient de copiar aquí textualment el comentari que aquest mot va suggerir al millor coneixedor del glossari esmentat³¹:

«[KARZIYYA] «Vita». (Sin equivalente latino en AL.)

Con el plural *fracto* [*karázi*]. Como glosa añade el *Vocabulista de lino*. Parece que se refiere a una especie de turbante, idea que se ve reforzada por las citas que trae Dozy (II, 455 a). Sin embargo, Alcalá pone *qrzia*, pl. *grzizi* (léase *querizi* con Dozy) bajo *estameña*. En el árabe vulgar de Marruecos se conserva con el sentido de «faja, ceñidor, cinturón» (Lerchundi).

Sobre *carisea* en español escribió Covarrubias un artículo tan sesudo como sustancioso y que quizá vale la pena citar en su integridad: «Un paño delgado, a manera de estamenete; lábrase en Inglaterra, y truxo de allá el nombre *garisea*, y acá le mudamos en *carisea*. Assí le nombró Cornelio de Iudaeis en su mapa de la Europa, refiriendo las diferencias de paños que se traen de Inglaterra. Tomaría el nombre de algún lugar» (edición de Riquer, p. 307 b).

También se cita para el catalán (Alcover). Para las formas francesas, véase FEW II, 607b. Quizá del ingl. *kersey*, probablemente de un nombre de lugar (*Kersey* en Suffolk, aunque con interrogación en el *Shorter Oxford English Dictionary*, s.v.). Pero es poco probable que debamos considerar [*karziyya*] como *mozarabismo*, y de todas formas, no lo será para nuestros fines, ya que es palabra importada en época relativamente reciente. Además, poco satisface la correspondencia entre el *zâi* árabe y la *s* de *carisea*, de modo que parece mejor eliminarla de la lista de *mozarabismos del Vocabulista*» (la negreta per remarcar es meva).

Pel que fa al comentari de Covarrubias, no cal dir que és massa tardà. Per tant, tampoc creiem que el nom de l'objecte de què es tracta (turbant, faixa, cinta, etc.), viu encara al Marroc, sigui un prèstec lèxic. D'altra banda, el nom d'ofici que proposem com a ètim d'Alcarràs és també viu encara al Marroc («*HERRAZ*... *cordonnier*, *babouchier*; — *el-bali*, *savetier*»)³², així com els mots derivats de la mateixa arrel «*HREZ*, *coudre à gros points* (*cordonnier*)» i «*HRIZ*. *couture*»³³. En definitiva, doncs, Alcarràs deriva d'un nom d'ofici relacionat amb el treball de fibres tèxtils, la qual cosa explicaria l'aprofitament de la força mecànica procedent del molí emplaçat

30. *Vocabulista in arabico*, ed. Schiaparelli, Firenze, 1871, pàgs. 167b i 632.

31. David A. GRIFFIN, *Los mozarabismos del «Vocabulista» atribuido a Ramón Martí*, «Al-Andalus» (Madrid-Granada), XXIV (1959), pàgs. 355-356.

32. Henry MERCIER, *Méthode moderne d'arabe parlé marocain*. *Dictionnaire arabe-français*, Rabat, Les éditions la porte, 1951, pàg. 77b.

33. *Ibidem*, pàg. 81b.

a la riba del riu Corb³⁴. L'única modificació soferta per l'ètim fou causada per l'acomodació al català d'un so consonàntic (h àrab) aliè al sistema consonàntic de la nostra llengua³⁵.

Cirera

«Pobre... del municipi de Llorac (Conca de Barberà), a 750 m d'altitud, damunt un altioplà, a la dreta del riu Corb, a recer del *castell de la Cirera*»; «Poblat agregat... situat 0'5 km a llevant del cap del seu municipi, l'aj. de Llorac... Situat a 810 m d'altitud (el mapa adjunt fa bo el càlcul de la primera referència), en un terreny muntanyós... Produeix gra, vi i llegums»; «El poble de la Cirera és situat al centre del terme de Llorac, a l'altioplà segarrenc, a la dreta del Riu Corb... Format a redòs del turonet (750 m d'alt.) on es bastí el *castell de la Cirera*, documentat al segle XII»³⁶.

Per al cas concret de Cirera, la recerca del seu ètim es complica a causa dels nombrosos llocs que duen el topònim, o alguna de les seves variants, i de la seva presència, igualment notable per la quantitat de formes, dins l'àmbit de l'antroponímia. Però, personalment em baso en una certa «regularitat» que he pogut copsar en la toponímia procedent del món botànic o vegetal. Això és, si deixem de banda els noms de lloc que designen «conjunts de» (arbres, arbusts, plantes, àdhuc parts individualitzades dels vegetals com les fulles o els fruits, etc.), la toponímia referent a elements botànics singulars, mancant d'alguna dada complementària —per exemple, «El Pi de les Tres Branques»—, o bé són molt rars o bé poden ser explicats amb força dificultats. I aquest «sentiment» encara s'enforteix més en presència dels «fruits» de les plantes.

A fi de transmetre l'esmentada intuïció mitjançant una gernació de dades, recomano tan sols la lectura del capítol «5. LA FLORA» (pàgs. 56-67) del llibre d'Enric MOREU-REY, *Els nostres noms de lloc*. Observareu que no presenten obstacles especials els «termes generals» (*Bosc, Devesa*), les espècies d'arbres

34. Sobre les diverses classes de molins (blanquers, d'escorça, etc.) usats per la manipulació de les pells i fibres tèxtils, vegeu el *Diccionari de la Llengua Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1982, pàg. 1.036a.

35. Amb menys convenciment, com a alternativa a l'ètim que acabo de defensar, podria ésser admès també el nom àrab d'ofici *al-karrâz*, «potier», o sigui, «el terrissaire, l'ollaire», que ha originat el vocable castellà *alcarraza* (Cherbonneau, al seu diccionari, pàg. 1.035b, escriu *alcaraza*): «(Del ár. *al-karrâz*, jarra de cuello estrecho). f. Vasija de arcilla porosa y poco cocida, que tiene la propiedad de dejar rezumarse cierta porción de agua, cuya evaporación enfría la mayor cantidad del mismo líquido que queda dentro» (*Diccionario de la lengua española*, Madrid, Real Academia Española, ed. 19, 1970, pag. 55a). Tanmateix, i a pesar que l'ofici de terrissaire escaigui també a qualsevol lloc pràcticament, el fet que el mot no hagi estat recollit al *Vocabulista*, ni com a nom d'ofici ni com a nom d'objecte, em fa decantar per l'altre ètim, sense oblidar, però, la proximitat d'Ollers (Barberà de la Conca).

(*L'Alzinar, La Garriga*), els arbres fruiters, arbusts, altres plantes i herbes i els noms col·lectius de vegetació variada; però els topònims que tal vegada remetent a un fruit únic són numèricament pocs i sovint d'interpretació no gaire planera. Emprant els mots del propi autor transcrit literalment: «Quan als arbres fruiters de verger, cal comprovar com llur incidència és escassa —lògicament— sobre la toponímia; i en els exemples següents és segur que es tracta el més sovint de les espècies salvatges: *Pomet, Pomar, El Pomar, Pomarola; Codony, Riu de Codonys, Marmellar* (que pot ser un antic sinònim de «codonyar»), *La Codonyera; Prunet; El Perer; L'Ametlla, Ametlla de Merola, Coll-Metller; Abericoc*, nom d'una casa; *Cirera, Prats de la Cirera, Pla de Cirerets* (potser designat el cirerer d'arboç), *Els Cirers, Cirés, Vilacireres; La Nespleda; La Granada i La Granadella* (que pot ser nom de planta); etc. *La majoria són, o bastant moderns, o discutibles* (el darrer en cursiva es meu). (Posant apart una sèrie medieval examinada en un altre capítol)³⁷.

Hem deixat pel final dos casos conflictius. El de *Noguera* (*La Noguera, El Noguer, La Nou, Nouet, Noedes*) que ha produït alguns topònims molt antics, però d'atribució incerta. Algun autor ha cregut veure arrels preromanes en *Noguera* o en *La Nou*, el cas també de *Maçana* o *Massana* (altre nom antic o dialectal de la poma), amb un reguitzell estrany de noms de lloc: *La Maçana, Maçanes, La Maçaneda, La Massanella, Maçanet* o *Massanet, Massaners, Massanera*, etc. d'explicació incerta i discutida. Després de l'examen de llur situació, alguns d'ells semblarien termes vials³⁸.

La postura de l'autor és certament cauta, perquè, en d'altres mots, si trobem topònims com «*Cirera, Maçana* o *Nou*», ¿no resulta lògic d'esperar també almenys algun nom de lloc com «*Nespre, Préssec*, etc»? Ja he dit abans que personalment no em semblen paraules especialment rendibles per a la formació de topònims.

Tornant al cas de *Cirera* i les seves variants no cal que aporti dades documentals. Tots els estudiosos coincideixen a veure-hi un derivat del mot llatí *cerasia*, i hom s'apressa a fer constar que, quant als topònims (documentats des de 1128) «*cirera* designava originàriament —com ho noten els autors— més aviat l'arbre que no pas el fruit, i això es devia al fet que en llatí tardà *cerasea* fou usat no sols com a nom del fruit sinó també, igual que *ceraseum*, designant l'arbre... Alguns documents més antics ens donen exs. de topònims amb *-s-*, *Ciresa*: 977, 988-96; 1053... El canvi des de *ciresa* a *cirera* podia produir-se amb dilatació consonàntica³⁹.

36. Els textos corresponen, respectivament, a la *GEC*, 5 (1973), pàg. 148a; *Diccionari Nomenclàtor*, pàg. 118a; i *GGCC*, 9 (1983), pàg. 388a.

37. *Ibidem*, pàgs. 160-161. Vegeu la nota 5, en què s'elimino Rouric. Més endavant també sostrec el topònim *Cirera* d'aquesta sèrie «vegetal».

38. *Ibidem*, pàg. 60.

39. COROMINES, *DECat*, II, pàg. 713b.

Nogensmenys, pel que fa a la Cirera que estudio aquí, crec que dona el desllorigador precís per a interpretar correctament la major part de topònims de la seva família, tasca a la qual, evidentment, no puc dedicar-me ara i aquí. el fet que la primera citació documentada del topònim Cirera (la de Llorac), datada a la primera meitat del segle XII⁴⁰, presenti la grafia *Cireza*, convertida després en Cirera, Çacirera o Sacirera, em duu a proposar, sense cap mena de dubte, l'ètim aràbic *hiráza*, «la guàrdia»⁴¹, que trobem també a Siresa (municipi d'Hecho, província d'Osca) i a Ciriza (Navarra). Respecte als nombrosos Cirera (i derivats) de les terres catalanes, un estudi monogràfic de cada cas em donarà segurament la raó, atès que són generalment en llocs enlairats⁴², on escau de col·locar-hi una «guàrdia» o «protecció»⁴³, que alhora desenvolupa també funcions de guaita i de transmissió de senyals, com els «Hariza» esmentats en terres de parla castellana⁴⁴. Per la mateixa raó, en recuperar l'indret els cristians, s'hi sol edificar un castell o fortalesa més sòlids. En canvi, l'altitud elevada dels múltiples *Cirera* (i derivats) s'adiu ben poc amb les necessitats biològiques del «cirerer», arbre fruïter que imposa igualment unes condicions determinades de caire edafològic.

I bé que no pretenc de justificar tots els topònims que, essent d'aquesta sèrie avui dia, foren antigament guàrdies, sí que em plau d'intervenir

40. Vegeu els arguments exposats sobre la data (1111, 1140 o 1141) a *Els castells catalans*, IV, pàgs. 241-243.

41. *Custodia* és l'equivalent llatí que dona el *Vocabulista in arabico*, pàg. 85b. El mot figura a tots els diccionaris arabs amb el significat de «refugi, guàrdia, protecció, etc.». En relació a l'adjectiu *hariza* i el diminutiu possible *huráza*, vegeu, per exemple, KAZIMIRSKI, *op. cit.*, I, pàgs. 406-407.

42. Només, a tall d'exemple, proposo el Coll de la Cirera (a 1.713 m alt); la Cirera de Lladurs (Solsonès), a més de 800 m i al costat de topònims l'etimologia aràbiga dels quals he estudiat en d'altres articles (Lladurs, *L'ad-dúr*, «les cases», la Llena, *L'áyna*, «la font»); la Cirera —masia i serra—, a 592 m alt, al costat del reiu Manol, *Manwál*, «lloc pel qual s'escorre l'aigua d'una vall» (ASIN, *Contribución*, pàg. 118); la Roca Cirera (1.757 m alt); la serra de Cirerals (925m alt), etc. Extreus de la llista inclosa a la *GEC*, 5 (1973), pàgs. 147-148.

43. *Ibidem*, s.v., i *Diccionari nomenclàtor*, pàgs. 191-194, on es pot comprovar la relativa densitat de «guàrdies» a les comarques de la Segarra i de la Conca de Barberà, que constituïren una zona de frontera entre musulmans i cristians durant els segles IX-XI.

44. Vegeu Juan VERNET, *Historia, astronomía y montañismo*, «Al-Qantara» (Madrid), II (1981), pàg. 372: «En la España alto-medieval no parece haber existido líneas que uniesen todas las fronteras a la capital sino, simplemente, almenaras y atalayas con nombres muy diversos (como Faro, Haro, Farelo, Farell, Montfar, Alfara, Alfaz, Espejo, Espill, Espejel, Torres, Guardia, Vigía, Hariza, etc.) que permitieran dar la alerta a la capital del distrito militar que... debía soportar la primera acometida». Francisco MARSÀ, *Toponimia de Reconquista*, dins *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, Madrid, C.S.I.C., I (1960), pàgs. 615-628, fa un estudi esplèndid de totes les menes de construccions originades en el procés de recuperació del territori peninsular pels cristians. No obstant això, la identificació que proposo aquí es totalment inèdita.

novament⁴⁵ en l'afer dels «moros a Andorra»⁴⁶, atès que el propi Joan Coromines, a qui considero l'eminència màxima de la filologia catalana, per una part raona molt encertadament el procés fonètic pel qual el so àrab aspirat «h» ha esdevingut *s* sorda catalana (amb les diverses grafies possibles)⁴⁷, però, de l'altra, en ocupar-se de la toponímia andorrana, es veu obligat a escriure el paràgraf següent: «Passem ja als noms de plantes pròpiament dits. Hi ha noms... d'arbres fruiters, com ... els *Prats de la Cirera* en el baix Madriu. Com que aquest indret és massa alt perquè hi hagi cirerers, es tractarà potser d'alguna comparació amb el color de la flor o de la fruita d'aquests arbres»⁴⁸. Doncs bé, no cal recórrer a un procediment tant eteri per tal d'explicar aquest topònim. Els Prats de la Cirera, a Andorra, són «Els Prats de la Guàrdia» car, malgrat la curta durada de la denominació islàmica a la Catalunya Vella, cada vegada és més evident que llurs cabdills establiren una xarxa ben pensada de petits reductes que controlaven els camins d'accés (i de retorn) de les terres ultrapirinenques⁴⁹.

Per acabar, doncs, diré que Cirera és «La Guàrdia», que el castell de Cirera, al terme de Llorac, és el castell de «La Guàrdia» i que, segons la teoria de les sèries tiponímiques, la presència d'aquest nom de lloc en un indret que era ensem frontera del regne musulmà de Lleida, del de Tortosa⁵⁰ i dels comtats cristians, al límit entre la Segarra i la Conca Alta del Gaià⁵¹, concorda amb la proximitat relativa de La Guàrdia dels Prats (Montblanc), La Guàrdia Lada (La Segarra), La Guàrdia Pilosa (Anoia) i Guardiola de Font-Rubí (Alt Penedès), tot determinant una zona de «marca» al sud de la Catalunya Vella.

45. Ho he fet recentment en un estudi monogràfic sobre el topònim La Fuliola publicat a «Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior» (Barcelona); vegeu la nota 13.

46. Sobre aquesta expressió i l'origen de la polèmica, vegeu Enric MOREU-REY, *Sobre el volum IV del DECat d'en Joan Coromines*, «Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior» (Barcelona), XVI k(1984), pàgs. 49-50.

47. A propòsit dels mots catalans *sardatxo* i *sarvatxo*, diu textualment: «Les aspirades aràbigues han pogut ser transcrits en determinats casos per una *s*; convindrà no separar-les d'altres casos de vacil·lació entre *s* i *f* (amb un exemple, «sivella» - «fiviella» pres del llatí)». Joan COROMINES, *Entre dos llenguatges*, Barcelona, Curial, 1976-1977, III, pàg. 97).

48. COROMINES, *Estudis*, II, pàgs. 19-20.

49. M'hi he referit tangencialment a *Sobre els mots, passim*. Actualment estic aplegant més dades sobre la qüestió per tal de presentar-les amb una certa perspectiva unitària.

50. «El valiat de Tortosa anava d'Alcanar a la faixa fronterera amb els cristians, situada entre el Camp de Tarragona i el Penedès, i des de la Conca de Barberà a la confluència dels rius Ebre i Cinca i enllà fins a Massalleó i Morella» (Josep IGLÉSIES, *La conquesta de Tortosa*, Barcelona, Rafael Dalmau («Episodis de la Història», 20), 1961, pàg. 5).

51. Vegeu-ne la delimitació precisa a *GGCC*, 9 (1983), pàgs. 377-378.

Llorac

L'etimologia àrabiga del topònim corresponent a la capital del municipi, que és el mot *awrâq*, «fulles», precedit per l'article romànic palatalitzat amb el decurs dels segles, vaig presentar-la al IXè Col·loqui d'Onomàstica celebrat a Tarragona els dies 13 i 14 d'abril de 1984⁵². Atès que les ponències ja han estat publicades, tan sols afegiré algunes dades complementàries⁵³.

En primer lloc, a causa de la redacció «científica» de la comunicació, vaig ometre les informacions orals detallades que em subministrà la família Santacana i que ara exposo. Així, en relació a la vegetació del lloc, els boscos principals són a les partides del terme anomenades «L'Aubaga» i «El Solà»; queda encara molt de bosc però hom n'ha talat també en gran quantitat; predominen les alzines, faigs, lledoners, oms, pins i roures rebolls (més arbres del tipus caducifoli); la gent gran recorda que «a la Plaça Major hi havia fa uns quaranta anys un lledoner el tronc del qual no podien abastar tres homes amb els braços estirats; els nens hi entraven per sota i en sortien per dalt un cop fou sec; hom calcula que el tronc assolía uns sis metres de diàmetre»; l'únic lloquer del poble fou plantat davant l'església local fa dos anys; tanmateix, en un escut del poble propietat de la filla de l'alcalde, apareix un lloquer, símbol repetit de la GGCC⁵⁴ i que té una tradició ancestral⁵⁵.

52. Les comunicacions formen el núm. XVII (setembre 1984) de «Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior» (Barcelona), a la portada del qual consta (petit lapsus) la data «13-14-VII-1984».

53. També m'hi he referit en un altre article. Les fitxes bibliogràfiques d'ambdós treballs són a la nota 3.

54. Vol. 9 (1983), pàg. 389, amb la llegenda següent: «De sinople, un lloquer nodrit d'or (escut emprat el 1824)».

55. Martí de RIQUER, *Heràldica catalana des de l'any 1150 al 1550*, Barcelona, Quaderns Crema, 1983, I, pàg. 272, núm. 423: «De Lorach. Porta or un lorer de sinoble... (de l'església de Sant Francesc de Montblanc, segle XV)». Al dors de l'escut que poseeix la família Santacana, muntat sobre fusta, hi figura un informe genealògic-heràldic redactat per un autor anònim, bé que assabentat de la seva tasca, escrit a màquina, en lletra majúscula, que transcriu sense canviar res: «LLORACH. Apellido patronímico noble y antiguo catalán probablemente originario de la villa de su denominación del partido judicial de Montblanch «Tarragona» y tuvo casa solar en la villa de Solivella del mismo partido. En el castillo e iglesia de la mencionada villa se ven las armas del linaje. Don Berenguer Llorach fue tesorero del rey don Juan II de Aragón e hizo construir la ermita de Nuestra Señora de Tallat. Los LLorach fueron también señores y después barones de Solivella y a ellos perteneció Juan Llorach y de Perellós, señor de Solivella. Casó con Raimunda de Moixó. Juan Llorach Moixó, casó con Josefa de Palau Aguilar. María Llorach y Palau, baronesa de Solivella, casó con Ramon Vilalba de Meca. También fueron de la misma casa Luis Llorach, barón de Solivella. Casó con Ana de Castelló «hija del regente de la Real Sala de la Real Chancillería de Tarragona», o sea, de Cataluña. Berenguer Llorach y Castelló, barón de Solivella, enlazó con la muy noble casa de Guimerá y de Tamarit. José Llorach Guimerá fue bautizado en la villa de Blancafort del mismo partido de Montblanch el día 21 se (sic) marzo del año 1618 y fue gran maestre de la orden de San Juan de Jerusalén del gran priorato de Cataluña en 1631. Armas del linaje eran de oro con un laurel arancado de sinople «verde», pero con la baronía le añadieron bordura componada de oro y sinople.

A més, per afegir-los al recull bibliogràfic sobre la conca de Barberà, haig de citar les aportacions de Gregori SATORRES, *Llorac*, «Nova Tàrraga» (Tàrraga), 20.1.1979, pàg. 2, i *La vall del Corb. Imatge i poesia*, amb dibuixos de Joan Duch, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Bellfort, 1979, pàg. 33 (resum del primer un xic modificat). L'última frase d'aquest segon text em permet de transcriure aquí alguns fragments de l'altre:

«LLORAC AMIC, PESSEBRE ROMÀNTIC»

«Veia Llorac com un poblet de pessebre... conjugant la frondosa verdor de la pineda... L'entrada al poble és sorprenent, una recolzada de rius, un pont i la solemnitat d'uns arbres, són el primer terme que captiva... Els rosers florits, altres plantes i flors, dissimulen les imperfeccions que hi pugui haver. Palpo aquesta circumstància, com un producte d'imaginació externa i vegetal... La plaçoleta de l'església fa llàstima, tot és un munt de troncs en desordre, deixalles i un herbassar que molesta...

En el trepig de fulles seques,
sento que l'arbre diu:
somniau les arrels encara».

I, per abandonar Llorac, només crec que, a la sèrie de topònims derivats del mateix ètim àrab, probablement s'hi hagi d'afegir Rocallaura, veí receptacle del santuari del Tallat, que equivaldria a la «Roca Fulletera» i a la localitat asturiana de Luarca⁵⁶.

Montargull

«Llogaret (... 843 m alt) del municipi de Llorac (Conca de Barberà), al cim de la *serra de Montargull*, límit entre la ribera de Cervera (Segarra) i l'alt Gàia... És centrat per les restes de l'antic *castell de Montargull*... El segle X pertanyia al terme del castell de Queralt»; «Poblat agregat... situat a 2 km cap a llevant del cap del seu municipi, l'aj. de Llorac... Situat a 835 m

Bibliografia (sic). Ver *Noviliario General de Juan Baños de Balascom folio 343 y en Indice y extracto de pruebas de nobleza de los caballeros y señoras del hábito de San Juan en el gran priorato de Cataluña de José Alós, impreso, págs. 46, 117, 154, 202, 236 y 237, y en la Adarga catalana, de Germá Durán, impreso, tomo II, pág. 130 y en el Nobiliario general catalá de Félix Doménech y Roura, impreso, cuaderno XIII*. Col·locacionat amb atenció, aquest «informe genealògic-heràldic» no és altra cosa que una còpia, lleugerament modificada, resumida i amb alguns defectes ortogràfic-sintàctics, del text atribuït al cognom «Llorac (o Llorach)» per A. y A. GARCIA CARRAFFA, *El solar catalán, valenciano y balear*, San Sebastián, Librería Internacional, II (1968), pàg. 404.

56. L'estudi sistemàtic dels antropònims i topònims derivats del mot àrab *awraq* que he aplegat entre els tres estudis (el present i els dos citats a la nota 3), si fos realitzat amb la tècnica suggerida per Jaime OLIVER ASIN, *Las dos almazaras, «Al-Andalus»* (Madrid-Granada), XXVII (1962), pàg. 157, aportaria noves perspectives sobre la influència de la dominació islàmica al terç septentrional de la península ibèrica.

d'altitud dalt a la serra, al mateix límit de la província de Lleida... Produeix gra, llegums, oli i vi»; «A la banda oriental del terme de Llorac es troba l'antic poble de Montargull (843 m d'alt.), avui despoblat, situat al cim de la serra de Montargull, límit entre la ribera de Cervera (Segarra) i l'alt Gaià. Pertanyent als Queralt al segle X... Del castell de Montargull resten els fonaments i parets enderrocades»⁵⁷.

La interpretació de l'etimologia d'aquest topònim esdevé igualment molt interessant, pel fet que, almenys, duen el mateix nom altres tres llocs de Catalunya: un antic terme situat entre Anglesola i Barbens, a la comarca d'Urgell, un poble del municipi d'Anyà, a la Noguera, i un caseriu del municipi de La Vansa, a l'Alt Urgell⁵⁸. Això no obstant, ni Manuel de Montoliu, que cita el Montargull de Llorac només a fi de relacionar-lo amb els seus homònims catalans, ni els investigadors contemporanis, no han gosat proposar una etimologia per al topònim en qüestió⁵⁹. Tan sols conec l'intent de Francesc de B. Moll, que ofereix les minses garanties d'encert de les anomenades «etimologies populars»⁶⁰. Referint-se al món de l'antroponímia, diu: «*Montargull. Montergull. Montorgull*. Nom d'una comarca catalana i de dos poblets de l'Alt Urgell(?). Sembla compost de *mont ergull*, 'muntanya superba'»⁶¹.

Havent cercat les primeres formes documentades del topònim Montargull sense pretendre ésser exhaustiu, heus ací les dades pertinents: *Mont Ergul* (anys 1123 i 1140), «terminos de castro monte orgul» (1174); i, ja esdevingut gentilici, *Monte Erguil* (1196 i 1197), *Monte Ergul* (1365-1370), ja en un text escrit en català⁶².

A partir d'aquestes grafies, no hi ha dubte que ens trobem davant d'un topònim híbrid, la primera part del qual és evidentment el mot llatí *monte*, «muntanya». La segona, inèdita fins ara, procedeix de la paraula àrabiga *arhúl* (que té una variant *arhíl*) i que significa «ovelles»⁶³. En conseqüència,

57. Citacions, respectivament, de la *GEC*, s.v., *Diccionari nomenclàtor*, pàg. 252a, i *GGCC*, 9 (1983), pàgs. 388-389.

58. Segons la *GEC*, s.v.; el *Diccionari nomenclàtor*, pàgs. 251-252, no parla del primer, i fa constar (pàg. 260b) que el municipi de La Vansa, amb metàtesi, és anomenat també Montregull.

59. Manuel de MONTOLIU, *Dos estudios de toponímia de la provincia de Tarragona*, «Estudios Universitaris Catalans» (Barcelona), VI i VII (1912 i 1913), reeditat a Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses «Ramon Berenguer IV», 1953, pàgs. 24 i 28. No l'esmenten la resta d'autors consultats: Asín, Pita, Coromines, *DCVB* i Moreu-Rey.

60. Vegeu l'article interessant de Ramon CERDÀ, *La etimología popular y su determinación probabilística (reflexiones)*, «Anuario de Filología» (Barcelona), 6 (1980), pàgs. 379-388.

61. MOLL, *Llinatges*, pàg. 145. L'índex remet «Montargull», erròniament, a la pàg. 146.

62. ROCA, *Index*, s.v., i *Els castells catalans*, IV, pàgs. 243a i 247b.

63. Citat a tots els diccionaris de la llengua àrab (Belot, Corriente, Larousse, etc.). Al *Vocabulista in arabico*, possiblement per descurança, apareixen les grafies *ráhal*, sing., i *arhál*, plur., sense el punt diacrític, però amb l'equivalència llatina *ovile* (pàg. 506). També s'hi troba *arhá*, sing., *arhát* i *iráh*, plur., amb el valor de *vitula* (pàg. 633). I encara *wacá*, sing., *wucúl*, plur., significant *capra* (pàg. 281),

Montargull significa «la muntanya de les ovelles», i fou primitivament un nom de lloc creat per a designar els indrets on els ramats transhumants cercaven els pasturatges en les diverses etapes que els conduïen vers les comarques septentrionals de Catalunya, properes als Pirineus.

Que el Montargull de Llorac era sobre una d'aquestes carrerades estudiades ja fa anys per Vilà Valentí, és un fet innegable i no cal que ens hi estenguem massa. Aquest investigador, en efecte, assenyala gràficament un «camí ramader secundari» que, «pujant de la Ribera de l'Ebre, passa per la Fatarella (Terra Alta), creua l'Ebre per Móra, passa per Falset, puja cap a Prades i d'allí davalla cap a la Conca de Barberà, creua el Francolí i fa cap a Rodonyà (Penedès), des d'on segueix encara cap a Santa Coloma de Queralt, Calaf, Cardona, Avià..., Bergadà amunt, fins a penetrar en la Cerdanya, per les serres d'Alp»⁶⁴. La confirmació de les carrerades traçades per Vilà Valentí aprofitant les dades que ofereix la toponímia aràbigocatalana és una tasca que no escau aquí; en parlaré en un altre treball.

Tampoc no ha de representar cap dificultat l'acceptació de l'etimologia ni respecte als hàbits més seguits en la formació dels noms de lloc⁶⁵ ni respecte a la història de les terres catalanes durant els segles alto-medievals, ja que és gairebé innecessari assenyalar que la major part dels musulmans immigrants en elles procedien del nord d'Àfrica, on la pràctica de la ramaderia transhumant o nòmada ha estat fins fa pocs anys una de les bases tant de la vida econòmica com dels costums humans vinculats a les feines que aquella implica. Costums que, d'altra banda, hom ha constatat amb petits matisos diferenciadors a les contrades de la Catalunya Nova, principalment⁶⁶.

Quant a l'evolució fonètica de l'ètim àrab, pot ésser explicada fàcilment. El so àrab *ḥ* (*j* castellana) devia originar primer [k], que després,

mot del plural del qual, bé que amb una evolució fonètica més complicada (vegeu F. CORRIENTE, *A Grammatical Sketch of the Spanish Arabic Dialect Bundle*, Madrid, Instituto Hispano-Arabe de Cultura, 1977, pàgs. 54-56 i nota 77), també ha pogut originar-se el sufix *-argull* (aleshores, cabres). Igualment, aprofitant aquesta avinentesa, haig de posar en relació amb els ètims àrabs que acabo d'esmentar, sobretot *arḥāt* i *arḥūl*, els nombrosos topònims catalans que inclouen els noms «arca, arques i arquells». Així, per exemple, Sant Pere dels Arquells, ben a prop de Llorac, a la Segarra, crec que correspon a Sant Pere «de les ovelles». Naturalment, però, aquestes indicacions breus haurien d'ésser comprovades amb els documents antics i amb l'evolució de la ramaderia en aquestes poblacions, essent l'objecte d'un estudi monogràfic futur.

64. El text de l'itinerari fou redactat per VIOLANT, *Etnografia*, II, pàg. 95, a partir del mapa inclòs a la fi de l'estudi de J. VILÀ VALENTI, *Una encuesta sobre la trashumancia en Cataluña*, «Pirineos» (Zaragoza), VI (1950), pàgs. 405-445 (el mapa és entre les pàgs. 442 i 443).

65. Vegeu MOREU-REY, *Els nostres noms*, pàgs. 67-69, sobre els animals domèstics dins la toponímia.

66. VIOLANT, *Etnografia*, II, pàgs. 79-97. Sobre l'origen d'aquesta activitat econòmica i la participació dels berbers en ella, vegeu Rachel ARIÉ, *España musulmana (siglos VIII-XV)*, Barcelona, Labor, 1982, pàg. 229.

d'acord amb el sistema fonològic català, se sonoritzà i va prendre la grafia «g». La palatalització de *-il o -ul* ha estat explicada a bastament per diversos investigadors⁶⁷. En síntesi, doncs, Montargull és la «muntanya de les ovelles», descobriment no gens sorprenent si sabem que «A les terres limítrofes amb la Segarra, on per les condicions del terreny i climàtiques, decau l'agricultura i pel costat de les Muntanyes de Prades, per l'abundor dels pasturatges, trobem que la ramaderia significa quelcom esmentable»⁶⁸.

Només a tall de breus reflexions finals voldria destacar el fet que la toponímia del municipi de Llorac, quatre dels cinc pobles del qual deriven de la llengua àrabig totalment o parcial, ens ajuda a entendre millor la història d'un tros de la nostra terra sobre el qual, malauradament, la documentació conservada anterior a l'any 1000 és actualment quasi nul·la. D'una banda podem copsar els temors de la població musulmana, que albirava l'horitzó des d'Albió⁶⁹, «els panorames» i procurava de protegir-se tot construint Sirera, «la guàrdia»⁷⁰. De l'altra, se'ns apareix la vida quotidiana a l'entorn del lloc potser més acollidor, Llorac, «la fullareda», on la llenya dels seus arbres ja devia ésser objecte de consum i d'intercanvi, i on les fulles cremades tal vegada servien d'adob per als conreus dels camps propers, fertilitzats per l'aigua del riu Corb a la riba del qual el molí d'Alcarràs, «el teixidor, el terrissaire(?)», fornava l'energia indispensable per als processos de manufactura. I, finalment, fes de l'alçada principal del territori⁷¹, el Montargull, «la muntanya de les ovelles», els ramats locals i passatgers devien introduir un element de contacte humà amb gent d'altres llocs que anaven a raure, encara que només fos temporalment, en aquest «pesebre romàntic» de Llorac.

67. Vegeu DUARTE-ALSINA, *Gramàtica*, pàgs. 182-185, regla 61, amb la munió de referènciers bibliogràfics que addueixen.

68. VIOLANT, *Etnografia*, II, pàg. 80.

69. L'altura exacta del lloc és xifrada en 796m., segons la GGCC, 9 (1983), pàg. 377b, en lloc dels 712 que li atribueix la GEC (vegeu l'apartat corresponent en aquest estudi).

70. Escric el topònim amb la grafia Sirera (recordem el Siresa d'Osca) perquè és la que li pertoca, segons les convencions ortogràfiques del català actual, si admetem la seva etimologia àrabig. Vegeu Manuel SANCHIS GUARNER, *Aproximació a la història de la llengua catalana. Creixença i esplendor*, Estella, Salvat, 1980, pàg. 85. Amb «S» inicial, les etimologies populars serien menys justificables.

71. L'anomenada «punta de Montargull» assoleix els 851 m. d'altitud. GGCC, 9 (1983), pàg. 387b. Vegeu el mapa annex.

EL TERME MUNICIPAL DE LLORAC

